

Ks. Waldemar BARTOCHA*

OBRAZ BISKUPA WE WSPÓŁCZESNYCH KSIĘGACH LITURGICZNYCH

Treść: Wstęp; 1. Trylogia w posłudze episkopatu: nauczanie – uświęcanie – rządzenie, 1.1. Perychoreza trzech wymiarów urzędu posługi biskupa, 1.2. Biskup jako herold wiary i sługa Słowa; 2. Biskup jako *sacerdos et pontifex* we wspólnocie sprawującej kult; 3. Biskup ojcem i pasterzem diecezji; 4. Mistagogia w posłudze episkopatu; Zakończenie; Streszczenie; Summary: The image of bishop in modern liturgical books.

Słowa kluczowe: biskup, liturgia, diecezja, kościół katedralny, misja nauczania, misja uświęcania, misja rządzenia.

Key words: bishop, liturgy, diocese, cathedral church, mission of instructing, mission of sanctifying, mission of governance.

Wstęp

Nauczanie Soboru Watykańskiego II dało impuls dla pogłębienia waloru sakramentalnego i eklezjologicznego episkopatu¹ oraz zaowocowało renesansem władzy biskupa diecezjalnego. On w Kościele partykularnym

* Autor jest dr. liturgiki. Należy do prezbiterium archidiecezji łódzkiej. Ukończył studia na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie (2005-2010). Jest laureatem Nagrody im. ks. prof. Adama Duraka SDB z zakresu teologii, edycja 2010. Pracuje jako wikariusz w parafii Wniebowzięcia NMP w Łodzi. Jest też wizytatorem katechetycznym w archidiecezji; email: waldekbartocha@poczta.onet.pl.

¹ Por. J.R. Villar, *Cuestiones debatidas sobre el episcopado y las Iglesias locales*, „Scripta Theologica” 39 (2007) z. 2, s. 425.

uobecnia *exousia* samego Chrystusa i wobec wspólnoty eklezjalnej występuje jako Jego wikariusz, legat i świadek². Na mocy sakramentalnej kreacji biskup zostaje włączony ontycznie w misterium Paschy i Pięćdziesiątnicy i staje się uczestnikiem troistego urzędu posługi Jezusa Chrystusa – Proroka (Nauczyciela), Kapłana (Liturga) i Króla (Pasterza). Ontologiczno – sakramentalna tożsamość z Wcielonym Synem Bożym sprawia, że życie i działanie biskupa wrastają w tajemnicę całej Trójcy Świętej. Biskup, we wspólnocie sprawującej kult jest *sakramentalnym pośrednikiem* w katabatycznie – anabatycznej wymianie błogosławieństw między Trójosobowym Bogiem i ludźmi, uobecniając w ten sposób w *hodie* egzystencji chrześcijańskiej wieczną miłość Trzech Osób.

W teologii liturgii przyjmuje się prawdę o *sprzężeniu zwrotnym* pomiędzy *lex orandi* i *lex credendi*. Z jednej strony liturgia jest manifestacją wiary, z drugiej zaś norma wiary nadaje kierunek liturgii³. Celem artykułu jest ukazanie wektorów współczesnej teologii episkopatu w świetle *lex orandi*. Wydobyte z posoborowych ksiąg liturgicznych głównych rysów ewangelizacyjnej, uświęcającej i pastoralnej posługi biskupa doprowadzi do rekonstrukcji teologicznego obrazu biskupa, który może stać się punktem wyjścia w kreacji „biskupiego modelu nowych czasów” tak, aby współcześni następcy Apostołów byli *gwiazdami Boga dla ludzi*, wskazującymi im drogę wiodącą do prawdziwego Światła, do Wcielonego Syna Bożego⁴.

Głównym źródłem artykułu będą zatem *Obrzędy święceń biskupa, prezbiterów i diakonów*, ponieważ pontyfikał ukazuje przebieg kreacji sakramentalnej członków *ordo episcoporum* i w szczegółowym opisie poszczególnych czynności i gestów odsłania różne oblicza urzędu biskupa⁵. Wprawdzie nowego *Ceremoniału biskupów* nie można uważać za księgę liturgiczną w znaczeniu dosłownym, gdyż nie używa się go przy sprawowaniu liturgii, to jednak ze względu na fakt, iż księga ta stanowi kompendium liturgii biskupiej i posiada wyjątkowy walor pastoralny nie sposób nie uwzględnić jej przygotowując teologiczny opis posługi biskupa w świetle

² Por. P. Goyret, *El obispo, pastor de la Iglesia. Estudio teológico del munus regendi en Lumen gentium* 27, Pamplona 1998, s. 203-207.

³ Por. B. Częsz, *Lex orandi – lex credendi w argumentacji teologicznej Ojców Kościoła*, „Teologia Patrystyczna” 4(2007), s. 7-8.

⁴ Por. Benedykt XVI, *Mędrcy byli ludźmi o niespokojnym sercu* (Homilia podczas Mszy Świętej w uroczystość Objawienia Pańskiego), „L’Osservatore Romano” (wyd. polskie), 340 (2012) nr 2, s. 24.

⁵ Pontificale Romanum, *De ordinatione episcopi, presbyterorum et diaconorum*, editio typica altera, Typis Polyglottis Vaticanis MCMXC; Pontyfikał rzymski, *Obrzędy święceń biskupa, prezbiterów i diakonów* (wyd. drugie wzorcowe), Katowice 1999 (dalej= ObŚwBpPiD; Święcenia biskupa= ObŚwBp).

odnowionej liturgii⁶. W mniejszym stopniu będą wykorzystane inne księgi liturgiczne, ze względu na to, że tylko w niektórych punktach odnoszą się bezpośrednio do urzędu biskupa i roli, jaką spełnia w poszczególnych celebracjach liturgicznych.

1. Trylogia w posłudze episkopatu: nauczanie – uświęcanie – rządzenie

1.1. Perychoreza trzech wymiarów urzędu posługi biskupa

Odnowiony zgodnie z doktryną Soboru Watykańskiego II pontyfikał i ceremoniał prezentują figurę biskupa w perspektywie jej ontologiczno – sakramentalnej tożsamości z Chrystusem. Biskup naznaczony pełnią sakramentu święceń i partycypujący w misterium paschalno-pneumatohagijnym urzeczywistnia w swoim posługiwaniu w pełni posłannictwo, jakie Ojciec powierzył Synowi namaszczoneму Duchem Świętym i posłanemu na świat z orędziem Dobrej Nowiny (por. Łk 4,16-21). Jako uczestnik troistego urzędu posługi Chrystusa biskup rozwija swoją misję we wspólnocie Kościoła partykularnego w trzech charakterystycznych pasmach: nauczaniu, uświęcaniu i rządzeniu⁷, które pozostają w ścisłej relacji ze sobą i wzajemnie się przenikają. Liturgia stanowi syntezę wszystkich trzech odsłon urzędu posługi biskupa⁸ i w niej w sposób najpełniejszy i najbardziej intensywny odbija się więź genetyczno-ontyczna, jaka konstytuuje się pomiędzy osobą biskupa a Chrystusem na mocy sakramentu sukcesji apostołskiej, ponieważ w czasie celebracji liturgicznej, stojąc na czele Pańskiej owczarni, uobecnia on sobą Wcielonego Syna Bożego – występuje i działa „in persona Christi”⁹. Analiza odnowionych ksiąg liturgicznych odsłania

⁶ *Caeremoniale Episcoporum ex decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatum*, editio typica, Città del Vaticano 2008 (dalej=CE); *Ceremoniał liturgicznej posługi biskupów odnowiony zgodnie z postanowieniem świętego Soboru Watykańskiego II wydany z upoważnienia papieża Jana Pawła II dostosowany do zwyczajów diecezji polskich* (wyd. wzorcowe), Katowice 2013 (dalej=CLPB).

⁷ ObŚwBpPiD, *Wprowadzenie ogólne*, nr 3; CLPB 5. Zarówno w pontyfikale, jak i w ceremoniale ma się w tym przypadku do czynienia z wiernym odzwierciedleniem doktryny na temat biskupich podstawowych „tria munera” wyrażonej w KK 21,24-26 oraz w DB 2; por. M. Nicolau, *El Episcopado en la Constitucion „Lumen Gentium”*, „Sal-manticensis” 12 (1965), s. 451-500.

⁸ Por. CLPB 11: „Urząd posługi biskupa jako nauczyciela, kapłana i pasterza Kościoła jaśniej szczególnie w sprawowaniu liturgii z udziałem ludu”.

⁹ ObŚwBpPiD, *Wprowadzenie ogólne*, nr 3. Znaczenie formuły „in persona Christi Capitis” w świetle analizy wypowiedzi Magisterium Kościoła poczynawszy od pontyfikatu Piusa XII aż do czasów współczesnych prezentuje w swojej pracy: João Paulo de Mendonça Dantas, *In Persona Christi Capitis. Il ministro ordinato come rappresentante di Cristo capo della Chiesa nella discussione teologia da Pio XII fino ad oggi*, Siena 2010.

teologiczne piękno i głębię wszystkich trzech twarzy urzędu posługi biskupa, który dla wiernych powierzonych jego pasterskiej pieczy jest równocześnie nauczycielem, kapłanem i pasterzem.

1.2. Biskup jako herold wiary i sługa Słowa

Współczesne księgi liturgiczne ukazują biskupa jako zwiastuna i nauczyciela wiary, który proklamuje słowo Boże z odwagą, *czujnie oddala błędy zagrażające owczarni*¹⁰ i *udziela wierzącym mocy Bożej, wiodącej do zbawienia* (por. Rz 1,16)¹¹. Wierne głoszenie Ewangelii należy do głównych obowiązków biskupa¹². Ta prawda staje się szczególnie widoczna w dwóch momentach liturgii święceń biskupich: po pierwsze w położeniu księgi Ewangelii na głowę kandydata na biskupa podczas modlitwy święceń, a potem na jej wręczeniu wyświęconemu¹³. Urząd przepowiadania ze swej natury zakłada wzajemne oddziaływanie lub też relacyjność pomiędzy wiernymi a biskupem – ich pasterzem i nauczycielem¹⁴. Pontyfikał i ceremoniał, przy wyjaśnianiu, na czym polega biskupia misja nauczania, odwołują się do KK 25, gdzie biskupa określa się jako *autentycznego nauczyciela*. Przymiotnik *autentyczny* wskazuje na źródło chrystyczno-pentekostalne biskupiej władzy nauczania, ponieważ jest on upoważnionym

¹⁰ CLPB 15.

¹¹ ObŚwBp 14.

¹² Por. J. Lécuyer, *La triple charge de l'évêque*, w: *L'Église de Vatican II. Études autour de la Constitution conciliaire sur l'Église*, vol. III, red. G. Baraúna – Y.M.-J. Congar, Paris 1966, s. 893-894.

¹³ ObŚwBp 26. Na podstawie analizy czynności i słów obrzędów sakramentu święceń G. Ferraro dochodzi do wniosku, iż podczas gdy idea władzy głoszenia słowa Bożego, będąca prerogatywą osoby wyświęcanej, jest obecna w homilii obrzędowej, w przyrzeczeniach elekta wszystkich trzech stopni święceń: episkopatu, prezbiteratu i diakonatu oraz w obrzędach objaśniających święceń episkopatu i diakonatu za pośrednictwem tego samego gestu symbolicznego przekazania księgi Ewangelii wyświęcanemu biskupowi i wyświęcanym diakonom, to idea powierzenia elekta słowu Bożemu jest obecna tylko w święceniach biskupich i znajduje swoje odzwierciedlenie w geście nałożenia Ewangelii na głowę kandydata do stanu biskupiego. Fundamentem biblijnym tego gestu liturgicznego, wskazującego na związek pomiędzy biskupem a Słowem Bożym są słowa z Dz 20,28, skierowane przez św. Pawła do starszych z Efezu: „Uważajcie na samych siebie i na całe stado, w którym Duch Święty ustanowił was biskupami, abyście kierowali Kościołem Boga” oraz dalszy ciąg tej mowy: „A teraz polecam was Bogu i słowu Jego łaski, władnemu zbudować i dać dziedzictwo ze wszystkimi świętymi” (Dz 20,32). Św. Paweł powierzając słowo Boże biskupom, równocześnie powierza biskupów Słowu, zob. G. Ferraro, *Presenza della liturgia e sacramentalità dell'ordinazione episcopale nell'esortazione apostolica postsinodale „Pastores gregis”*, „Ephemerides Liturgicae” 118 (2004) nr 2, s. 157-158.

¹⁴ Por. Kongregacja ds. Biskupów, *Dyrektorium o pasterskiej posłudze biskupów «Apostolorum Successores»*, Kielce 2005, nr 118.

przez Syna Bożego nauczycielem, który *w mocy Ducha Świętego wzywa ludzi do wiary albo ich w żywej wierze umacnia oraz głosi im całe misterium Chrystusa*¹⁵. Posługa biskupa jako szafarza Bożego Słowa opiera się zatem na autorytecie Jezusa, mocą którego głosili słowo Apostołowie (Łk 10,16) i uznawali prymat misji prorockiej (por. Dz 6,2; 1Kor 1,17; 9,16). Skoro przez posługę biskupa sam Chrystus nieustannie głosi Ewangelię, wierni powinni okazywać należyty szacunek jego nauczaniu. Działalność ewangelizacyjna biskupa stanowi bowiem zasadniczy rys jego ojcostwa i jawi się w świecie jako znak nadziei dla każdego człowieka¹⁶. Biskup nauczając wprowadza coraz głębiej wiernych powierzonych jego pasterskiej pieczy w tajemnice wiary i pomaga im trwać w *religijnej uległości ducha* wobec przekazywanego w swoim nauczaniu depozytu wiary¹⁷. Celem urzędu posługi prorockiej biskupa jest zatem budzenie i umacnianie wiary, nieodzownej do przyjmowania sakramentów i do życia zgodnego z nauką i przykazaniami wcielonego Syna Bożego.

Posłannictwo nauczania w Kościele członkowie *ordo episcoporum* realizują przede wszystkim na płaszczyźnie liturgii: przez głoszenie homilii we Mszy, w celebracjach słowa Bożego i zależnie od okoliczności, w jutrzni i w nieszporach; także wtedy, gdy przeprowadzają katechezę oraz podają zachęty i wyjaśnienia w czasie sprawowania sakramentów i sakramentaliów¹⁸. W ceremoniale uwypukla się także istnienie pewnej hierarchii pierwszeństwa wśród głosicieli słowa Bożego, mającej swoje uzasadnienie teologiczne. Skoro biskup jest w diecezji pierwszym nauczycielem objawionej prawdy, a inni wyświęceni szafarze – prezbiterzy i diakoni – realizują ten obowiązek w imieniu biskupa, to kiedy biskup jest głównym celebrazem liturgii sam powinien głosić homilię¹⁹.

2. Biskup jako *sacerdos et pontifex* we wspólnocie sprawującej kult

W posoborowych księgach i kodeksach liturgicznych przy charakterystyce natury i różnych form realizacji biskupiej posługi uświęcania przywołuje się wymowny tytuł, jaki KK 26 wiąże z figurą biskupa: *szafarza łaski najwyższego kapłaństwa*²⁰. Wyrażenie to zaczerpnięte przez Sobór Watykań-

¹⁵ CLPB 6; por. ObŚwBp 14.

¹⁶ Por. Jan Paweł II, *Posynodalna adhortacja „Pastores gregis” o biskupie służce Ewangelii Jezusa Chrystusa dla nadziei świata*, Kraków 2003, nr 26 (dalej=PGr).

¹⁷ Por. K. Matwiejuk, *Troska biskupa o słowo Boże*, w: *Słowo Boże w Kościele*, red. R. Kuligowski, M. Jagodziński, D. Swend, Warszawa 2009, s. 118-119.

¹⁸ Por. CLPB 15.

¹⁹ Tamże, 17.

²⁰ ObŚwBpPiD, *Wprowadzenie ogólne*, nr 14; CLPB 9.

ski II z modlitwy święceń biskupich w liturgii bizantyjskiej²¹ jest klamrą spinającą w całość szeroką gamę aktów kultycznych biskupa, którego osoba staje się *sakramentalnym ogniwem* i pośrednikiem pomiędzy Bogiem a ludźmi w procesie wymiany błogosławieństw dokonującej się na płaszczyźnie liturgii Kościoła. Biskup, partycypując w pełni sakramentu święceń, jawi się we wspólnocie diecezjalnej sprawującej kult jako *szafarz łaski najwyższego kapłaństwa*, ponieważ posiada władzę udzielania Bożej łaski innym członkom wspólnoty eklezjalnej i ponosi za to odpowiedzialność. Jak zauważa U. Betti występuje on w tym przypadku w roli *mądrego administratora Chrystusa*²². Nie oznacza to jednak, iż misja uświęcania jest wyłączną prerogatywą biskupów, ponieważ ma w niej swój udział cały Lud Boży, który jest sam w sobie sakramentem zbawienia. W tej perspektywie biskup pełni rolę reprezentanta ludu i czuwa nad dynamiką twórczego i owocnego czerpania ze źródeł zbawienia przez wspólnotę lokalną powierzoną jego pasterskiej pieczy²³. Jako szafarz boskich tajemnic nie tylko troszczy się o to, aby jego trzoda wzrastała w łasce, ale rozwijając szeroki wachlarz możliwości, jakie kryją się pod pojęciem *munus sanctificandi* przyczynia się do budowania Kościoła jako komunii w Chrystusie²⁴. W realizacji tej misji wspierają go prezbiterzy i diakoni, którzy w wykonywaniu swej władzy pozostają zależni od jego osoby²⁵.

W *lex orandi* Kościoła, które należy odczytywać w kluczu hermeneutyki Vaticanum II i dokumentów posoborowych uwypukla się prawdę o *centralności* Eucharystii w biskupiej posłudze uświęcania ze względu na fakt, iż stanowi ona źródło i ośrodek pozostałych sakramentów, sakramentaliów

²¹ Por. Chanoines Réguliers de Mondaye, *L'évêque d'après les prières d'ordination*, w: *L'Épiscopat et L'Église universelle*, red. Y. Congar, B. – D. Dupuy, Paris 1962, s. 759. A. Roulhac de Rochebrune próbuje ustalić znaczenie terminu „oekonomos” i dochodzi do wniosku, że mamy w tym przypadku do czynienia z adaptacją słownictwa świeckiego, któremu nadaje się nowe religijne znaczenie. W świecie starożytnym funkcja „ekonomosa” sprowadzała się do sprawowania pieczy nad dobrami naturalnymi. Natomiast Ojcowie Kościoła posłużyli się tym wyrażeniem przy opisie uświęcającej posługi biskupa, czyli zastosowali terminologię typowo świecką do „rzeczywistości łaski” – por. A. Roulhac de Rochebrune, *Il vescovo, «oekonomos» nella grazia del sacerdozio supremo, in particolare nell'Eucaristia*, w: *I Vescovi e il loro ministero*, red. P. Goyret, Città del Vaticano 2000, s. 146, przypis 11.

²² U. Betti, *La dottrina sull'episcopato del Concilio Vaticano II*, Roma 1984, s. 429.

²³ A. Tourneux podkreśla, że biskup w diecezji jest ekonomem i dyspozytariuszem licznych źródeł zbawienia. Otrzymał tę łaskę w celach ewangelizacyjnych i eklezjotwórczych – por. A. Tourneux, *L'évêque, l'Eucharistie et l'Église locale dans Lumen gentium*, 26, „Ephemerides theologicae Lovanienses” 54(1988), s. 137.

²⁴ Por. Jan Paweł II, *Biskupi „szafarzami łaski najwyższego kapłaństwa”* (Katecheza z 11 XI 1992 r.), w: *Wierzę w Kościół*, red. S. Dziwisz, H. Nowacki, S. Ryłko, Città del Vaticano 1996, s. 202.

²⁵ Por. CLPB 9.

i liturgii godzin²⁶. W *Ceremoniale biskupów* kładzie się nacisk na walor eklezjologiczny Mszy wspólnotowej biskupa diecezjalnego, w której manifestuje się jedność Kościoła lokalnego oraz różnorodność posług pełnionych w łączności z biskupem²⁷. W tym kontekście szczególnego znaczenia eklezjalnego i pastoralnego nabiera postulat, aby w szczególnie ważnych momentach roku liturgicznego, np. Msza Krzyżma, Msza Wieczerzy Pańskiej, oraz w życiu danej wspólnoty lokalnej, np. Msza święceń nowego biskupa diecezjalnego lub pomocniczego, w dniach obchodów ku czci patrona diecezji, z okazji synodu lub wizytacji pasterskiej, prezbiterzy koncelebrowali ze swoim biskupem w tzw. mszy stacyjnej²⁸. W tego rodzaju koncelebracji eucharystycznej nie tylko unaoczniają się, ale przede wszystkim na nowo umacniają się więzi komunii braterskiej i sakramentalnej pomiędzy biskupem a jego prezbiterium. Szczególnie Msza Krzyżma jest znakiem jedności kapłaństwa i Ofiary Chrystusa trwającej w Kościele. Prezbiterzy w niej uczestniczący biorą udział w poświęceniu krzyżma jako świadkowie i współpracownicy swojego biskupa²⁹.

Biskup uczestniczy bezpośrednio w procesie transmisji łaski zbawienia wiernym powierzonym jego pasterskiej pieczy nie tylko poprzez sprawowanie samej Eucharystii, ale także będąc wiernym szafarzem, zarządcą i strażnikiem pozostałych sakramentów Chrystusa w swoim Kościele³⁰. We wprowadzeniu teologicznym i pastoralnym do obrzędów święceń biskupich wyszczególnia się celebracje, w których manifestuje się pełnia sakramentu święceń, w jaką zostali wyposażeni na mocy kreacji sakramentalnej członkowie Kolegium Biskupów. W świetle pontyfikatu biskupi kierują praktyką udzielania chrztu, są naturalnymi szafarzami bierzmowania, szafarzami święceń oraz włodarzami dyscypliny pokutnej w swoich diecezjach³¹.

Ceremoniale biskupów kładzie też nacisk na wymóg personalnej obecności i posługi biskupa w fazie kulminacyjnej wtajemniczenia chrześcijańskiego dorosłych. Biskup jako główny szafarz Bożych misterii powinien podczas uroczystej Wigilii Paschalnej oraz w miarę możliwości w czasie wizytacji pasterskiej udzielać sakramentów inicjacji chrześcijańskiej zarówno dorosłym, jak i dzieciom³². Ten obowiązek osobistego udzielania

²⁶ Por. ObŚwBp 14; OWMR 22.

²⁷ Por. CLPB 119.

²⁸ Por. OWMR 203-204; CLPB 120.

²⁹ Por. CLPB 274.

³⁰ Por. ObŚwBp 39.

³¹ Tamże, 14.

³² Por. CLPB 421. We wprowadzeniu do obrzędów wtajemniczenia chrześcijańskiego znajduje się usilna prośba pod adresem biskupów, aby nie zwalniali się z tego obowiązku – por. *Obrzędy chrztu dzieci dostosowane do zwyczajów diecezji polskich. Wprowadzenie*

chrztu przez biskupa wyływa nie tylko z głębokich racji teologicznych, ale ma swoje uzasadnienie w tradycji Kościoła, zwłaszcza w tekstach patrystycznych³³.

We wprowadzeniu teologicznym i pastoralnym do *Obrzędów bierzmowania* uwypukla się z kolei rolę biskupa w sprawowaniu liturgii sakramentu bierzmowania i przedstawia się argumentację teologiczną i eklezjologiczną przemawiającą za uprzywilejowaną pozycją urzędu biskupa w tej materii³⁴. W odnowionej liturgii posługa biskupa w tym przypadku nabiera rysu na wskroś eklezjalnego, ponieważ dzięki jego obecności konstytuuje się i wizualnie manifestuje nić łączności z Kościołem Pięćdziesiątnicy oraz umacnia się w sercach bierzmowanych poczucie więzi zarówno z Kościołem partykularnym, jak i z całym Kościołem powszechnym³⁵. W tej optyce staje się jasne, iż biskup jest znakiem żywym komunii eklezjalnej oraz tym, który znajduje się u źródła tego, co należy do istoty rytu sakramentalnego bierzmowania, ponieważ konsekracja krzyżma używanego przy namaszczeniu nigdy nie może być powierzona prezbiterowi³⁶.

ogólne, Katowice 2001, nr 12. Na temat posługi biskupiej w tej materii – por. F. Kohlschein, *Bischofsliturgie als Kathedralgottesdienst. Perspektiven nach dem „Zeremoniale für die Bischöfe in den katholischen Bistümern des deutschen Sprachgebiets”*, w: *Manifestatio Ecclesiae. Studien zu Pontifikale und bischöflicher Liturgie*, red. W. Haunerland, O. Mittermeier, M. Selle, W. Steck, Regensburg 2004, s. 452; G. Pinckers, *La mission liturgique de l'évêque diocésain*, „Notitiae” 30 (1994) nr 12, s. 690-691; F. P. Tamburrino, *Il Vescovo santificatore del suo popolo*, w: *Congregazione per i Vescovi, Duc in altum. Pellegrinaggio alla tomba di San Pietro e incontro di riflessione per i nuovi Vescovi nominati dal 1° luglio 2001 all'agosto 2002 (15-24 settembre 2002)*, Città del Vaticano 2002, s. 91.

³³ Por. Ignacy Antiocheński, *Do Kościoła w Smyrnie*, VIII, 2, Pierwsi świadkowie..., dz. cyt., s. 138; Tertulian, *De baptismo*, XVII, 1-2, PL 1, 1217; Grzegorz z Nazjanzu, *Oratio XL, In sanctum baptisma*, 26, PG 36, 396.

³⁴ Por. *Obrzędy bierzmowania dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, wydanie drugie wzorcowe, Katowice 2001, nr 7-10.

³⁵ Por. S. Czerwik, *Biskup i liturgia...*, art. cyt., s. 215.

³⁶ Zarezerwowanie konsekracji krzyżma dla osoby biskupa lub patriarchy jest aksjomatem wspólnym tradycji Wschodu i Zachodu. Skoro olej ten stosuje się przy udzielaniu sakramentów określających status eklezjalny podmiotu, który je przyjmuje, to wynika z tego, iż jego użycie w liturgii sakramentalnej ma wydźwięk eklezjologiczny, gdyż krzyżmo pobłogosławione przez biskupa symbolizuje komunie osoby przyjmującej sakrament z pasterzem swojej diecezji, a za jego pośrednictwem z Kościołem powszechnym. Gdyby komunია z biskupem została z jakichś przyczyn zerwana, inicjacja chrześcijańska sama w sobie byłaby czymś niezrozumiałym, gdyż brakowałoby widzialnej więzi z pasterzem Kościoła partykularnego, a tym samym z całym Kościołem. Por. C. Fabris, *Il ministero presbiterale della cresima nella Chiesa Latina, con riferimenti alla prassi e al diritto comune delle Chiese cattoliche Orientali. Dissertatio ad doctoratum in iure canonico*, Roma 1996, s. 174-175.

W świetle posoborowych ksiąg liturgicznych biskup kieruje dyscypliną pokuty w swojej diecezji³⁷. W związku z tym prezbiterzy jako współpracownicy biskupa w pasterskim posługiwaniu są *śługami Bożego przebaczenia* dzięki partycypacji w jego władzy i urzędzie i urzeczywistniają *władzę kluczy* pod warunkiem zachowania więzi komunii z pasterzem swojej diecezji³⁸. W *Caeremoniale Episcoporum* znajduje się zalecenie, aby *biskup uczestniczył w obrzędach pokuty, przynajmniej wtedy, gdy są sprawowane w uroczystej formie, zwłaszcza w okresie Wielkiego Postu, z okazji wizytacji duszpasterskiej oraz w szczególnych okolicznościach życia Ludu Bożego*³⁹.

W wachlarzu kompetencji biskupich w zakresie realizacji *munus sanctificandi* na płaszczyźnie Kościołów partykularnych znajduje się również troska o zbawienie człowieka chorego poprzez wyposażenie go w łaskę niezbędną do głębszego zjednoczenia z misterium paschalnym Chrystusa⁴⁰. Wprawdzie biskupi obok prezbiterów są zwykłymi szafarzami sakramentu namaszczenia chorych⁴¹, to jednak ze względu na fakt, iż z powodu innych zajęć duszpasterskich nie są w stanie osobiście dotrzeć do wszystkich chorych znajdujących się na terytorium ich diecezji, wypełniają tę misję przede wszystkim przez członków *ordo presbyterorum*, którzy przy udzielaniu tego sakramentu posługują się olejem – poza przypadkami konieczności – pobłogosławionym w Wielki Czwartek przez pasterza diecezji⁴². W księgach liturgicznych pojawia się również postulat, aby biskupi przewodniczyli obrzędowi namaszczenia chorych w wielkich zgromadzeniach

³⁷ Por. *Obrzędy pokuty dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, wyd. drugie, Katowice 2007, nr 39.

³⁸ Tamże, nr 9; KK 26, CE 621 [CLPB 638]; por. P. Labres, art. cyt., s. 465.

³⁹ Por. CE 621; por. F. Kohlschein, dz. cyt., s. 452.

⁴⁰ W KK 26, gdzie prezentuje się różne sakramentalne formy realizacji biskupiej posługi uświęcania nie wspomina się o sakramencie namaszczenia chorych. Według opinii M. Semeraro można było w odniesieniu do biskupów zastosować termin techniczny „szafarz pierwotny” (*minister originarius*), w analogiczny sposób, jak uczyniono to przy bierzmowaniu, por. M. Semeraro, *Il ministero del vescovo in rapporto alla Chiesa universale e alla Chiesa particolare*, w: *I Vescovi e il loro ministero*, red: P. Goyret, Roma 2001, s. 116. Wydaje się, że za przyjęciem takiego rozwiązania przemawiałyby również argumenty natury historycznej, zwłaszcza jeżeli weźmie się pod uwagę cały złożony proces formowania się dyscypliny kościelnej, co do osoby szafarza tego sakramentu. W tej materii pozostaje bowiem faktem istnienie relacji genetyczno-ontycznej łączącej biskupów z Kolegium Dwunastu, gdyż już w czasach apostoelskich biskupi jako następcy Apostołów namaszczeni chorych olejem. Dowodem na to, że biskupi udzielali tego sakramentu osobiście są również świadectwa patrystyczne, zob. Z. Janczewski, *Ustanawianie szafarzy sakramentów świętych w Kościele łacińskim i w Kościołach wschodnich*, Warszawa 2004, s. 176-177.

⁴¹ Por. *Sakramenty chorych. Obrzędy i duszpasterstwo*, Katowice 1978, nr 16.

⁴² Por. CE 644 [CLPB 661].

wiernych, jak pielgrzymki, spotkania diecezjalne, dni chorych z udziałem całego miasta, zjazdy stowarzyszenia chorych⁴³.

W odnowionej liturgii znajduje swoje odzwierciedlenie norma prawna, zgodnie z którą podmiotem eklezjalnym kompetentnym do udzielania sakramentu święceń trzech stopni jest jedynie biskup ważnie wyświęcony i działający w komunii z papieżem i kolegium biskupów. Członkowie *ordo episcoporum* wypełniają funkcję szafarzy święceń, ponieważ na mocy święceń biskupich posiadają pełnię sakramentu święceń, która stanowi fundament ontologiczno – sakramentalny, aby można było przekazywać dar pentekostalny nowym wybranym, włączając ich w ten sposób jako kolejne ogniwa w łańcuch sukcesji apostołskiej.

Caeremoniale Episcoporum zaleca, aby biskup czasami pobłogosławił związek małżeński swoich wiernych, zwłaszcza ubogich. Impulsem do podejmowania takiej praktyki powinna być *pamięć o obecności Chrystusa Pana na weselu w Kanie Galilejskiej*⁴⁴. Na osobie biskupa spoczywa także odpowiedzialność za sprawowanie sakramentu małżeństwa na terytorium jego diecezji, jak również troska o właściwy kształt i profil duszpasterstwa małżeństw, w którym powinien kierować się normami lub wskazaniami pastoralnymi wypracowanymi na łonie konferencji episkopatu⁴⁵. W tej perspektywie wydaje się, iż w celebracji sakramentu małżeństwa bardziej manifestuje się figura biskupa moderatora posługi sakramentalnej w Kościele partykularnym aniżeli tego, który przewodniczy obrzędowi liturgicznemu. Jeżeli natomiast już któryś z biskupów zamierza asystować przy zawieraniu małżeństwa, powinno się to dokonywać w kościele katedralnym lub parafialnym, aby zachować walor prawdziwie eklezjalny tego rodzaju celebracji i umożliwić włączenie się w nią miejscowej wspólnoty wiernych. Biskup nie powinien zatem błogosławić związków małżeńskich w prywatnych kaplicach lub domach, ponieważ liturgia ze swej natury ma charakter publiczny, a on sam uosabia Kościół⁴⁶.

Posługa uświęcania, jaką realizuje biskup wobec wiernych powierzonych jego pasterskiej pieczy nie ogranicza się jedynie do wypełniania aktów sakramentalnych, ale w sposób szczególny objawia się również w modlitwie, zwłaszcza w liturgii godzin, stanowiącej ważny filar duchowości biskupiej⁴⁷. Biskup pozostając w relacji genetyczno-ontycznej z wcielonym

⁴³ Zob. CE 645 [CLPB 662]; *Sakramenty chorych*, dz. cyt., nr 107-109; por. F. Kohlschein, dz. cyt., s. 452-453.

⁴⁴ Por. CE 598 [CLPB 615].

⁴⁵ Por. *Obrzędy sakramentu małżeństwa dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, wyd. trzecie, Katowice 1996, nr 13.

⁴⁶ Por. CE 598 [CLPB 615]; P. Llabres, art. cyt., s. 465.

⁴⁷ Por. R. Mosakowski, *Życie duchowe biskupa w świetle posynodalnej adhortacji*

Synem Bożym występuje nie tylko w funkcji pierwszego liturga diecezji, ale również autentycznego nauczyciela i promotora modlitwy. W świetle ksiąg liturgicznych biskup powinien być „*oddany modlitwie jako pierwszy spośród grona swego Kościoła, a sprawowana przez niego liturgia godzin jest zawsze modlitwą w imieniu Kościoła i za Kościół mu powierzony*”⁴⁸. Poprzez partycypację w eschatologicznej dynamice modlitwy Psalterza pasterz Kościoła lokalnego staje się człowiekiem nadziei dla swojej owczarni⁴⁹ i przyczynia się do uświęcenia czasu, w którym porusza się człowiek. To zaangażowanie biskupa zwłaszcza w celebrację wspólnotową modlitwy brewiarzowej posiada wyjątkowy wydźwięk eklezjologiczny i apostolski, gdyż w zgromadzonym na liturgii godzin Kościele miejscowym, w jego piramidzie hierarchicznej, manifestuje się Kościół Chrystusowy ze swoimi czterema znamionami⁵⁰. Dlatego też, w odnowionej liturgii pojawia się postulat, aby biskup w miarę możliwości przewodniczył liturgii godzin, szczególnie jutrzni i nieszporom w kościele katedralnym⁵¹. W takiej celebracji powinni brać czynny udział prezbiterzy, zakonnicy, posługujący różnych stopni oraz wierni świeccy.

Caeremoniale Episcoporum kładzie również nacisk, żeby biskup sprawował w kościele katedralnym godzinę czytań i jutrznię w Wielki Piątek Męki Pańskiej i w Wielką Sobotę, a także godzinę czytań w noc Narodzenia Pańskiego⁵². Wydaje się, że genezy wprowadzenia tego ostatniego załączenia należy doszukiwać się w paschalnym wymiarze liturgii uświęcenia czasu. Udział w modlitwie brewiarzowej, celebrowanej i przeżywanej w kontekście liturgicznej anamnezy i aktualizacji dwóch węzłowych wydarzeń chrystycznych jest bowiem sposobnym czasem celebrowania paschy Chrystusa i sprawia, że celebrowana rzeczywistość staje się udziałem człowieka, który zostaje przesiąknięty *boskim Teraz* w konkretnej godzinie kanonicznej⁵³.

apostolskiej Pastores Gregis Ojca Świętego Jana Pawła II, w: Eximo episcopo et amico nostro laus. Księga pamiątkowa dedykowana J.E. Ks. Bp. Romanowi Marcinkowskiemu w dwudziestą rocznicę sakry biskupiej i czterdziestą rocznicę święceń prezbiteratu, Płock 2005, s. 299.

⁴⁸ OWLG 28, KL 26, DB 15; por. CLPB 187.

⁴⁹ Por. PGr 48.

⁵⁰ OWLG 20.

⁵¹ Zob. OWLG 254, CLPB 187.

⁵² CE 189; por. F. Kohlschein, dz. cyt., s. 451.

⁵³ O paschalnym wymiarze Liturgii godzin, zob. J. Nowak – por. *Paschalny wymiar liturgii uświęcenia czasu*, w: *Mirabile laudis canticum. Liturgia godzin: dzieje i teologia. Księga pamiątkowa dedykowana biskupowi Stefanowi Cichemu biskupowi legnickiemu, przewodniczącemu Komisji do spraw Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów Episkopatu Polski*, red. H.J. Sobeczko, Opole 2008, s. 188.

3. Biskup ojcem i pasterzem diecezji

Przewodniczenie jest właściwym i specyficznym charyzmatem episkopatu, który rozciąga się na wszystkie obszary działalności kościelnej członków *ordo episcoporum*. Pod tym pojęciem – jak zauważa S. Lanza – rozumie się troskę duszpasterską, *episcopé*, w całym jej znaczeniu i w całej rozciągłości⁵⁴. W dokumentach Vaticanum II oraz w odnowionej liturgii wyróżnia się dwa poziomy realizacji *munus regendi* biskupów o różnym natężeniu eklezjologicznym i wydźwięku prawnokanonicznym⁵⁵. Z jednej strony biskupi kierują powierzonym sobie Kościołem partykularnym poprzez *decyzje, rady, przykład*, wsłuchując się przy tym w głos swoich podwładnych i zachęcając ich do współpracy ze sobą. Z drugiej natomiast strony działają w diecezjach „na mocy swej powagi i świętej władzy”, którą otrzymują ontologicznie w święceniach biskupich⁵⁶. Pełna aktualizacja tej władzy dokonuje się poprzez misję kanoniczną, czyli prawne określenie podmiotu biernego oraz zakresu spraw podległych kompetencji wyświęconego biskupa, wedle norm zatwierdzonych przez najwyższy autorytet⁵⁷. Funkcja pasterzowania nie może być bowiem sprawowana inaczej, jak tylko w jedności Kościoła, czyli przy zachowaniu więzi komunii z Głową kolegium biskupów i jego członkami⁵⁸. Ten wymóg trwania w jedności z kolegium oraz wierne okazywanie posłuszeństwa następcy świętego Piotra znajdują swoje odzwierciedlenie w przyrzeczeniach, jakie składa elekt podczas święceń biskupich⁵⁹. Pieczęcią jakby potwierdzającą przyjęcie nowo wy-

⁵⁴ Por. S. Lanza, *Il vescovo pastore e guida della vita pastorale diocesana*, w: *Vescovi servitori del Vangelo per la speranza del mondo*, red. A. Montan, Roma 2005, s. 353.

⁵⁵ Por. S. Pié – Ninot, *Ecclesiologia. La sacramentalità della comunità cristiana*, Brescia 2008, s. 409-410.

⁵⁶ KK 21, 27, DB 3, CLPB 10.

⁵⁷ Jak słusznie zauważa G. Dellavite „munus regendi” staje się władzą prawną „ad actum expedita” za pośrednictwem misji czy określenia kanonicznego ze strony Biskupa Rzymskiego. Święcenia biskupie, które włączają wyświęcanego do Kolegium Biskupów oraz misja kanoniczna, przekazywana w celu zarządzania diecezją czy dla wykonywania pozostałych szczególnych funkcji pasterskich konfigurują władzę rządzenia biskupa o charakterze osobistym, G. Dellavite, *Munus pascendi: autorità e autorevolezza*, Roma 2007, s. 231-232.

⁵⁸ Potrójna funkcja stanowiąca „munus pastorale” biskupa musi być spełniana w komunii hierarchicznej z Głową i członkami Kolegium Biskupów. Wykonywanie jednej z trzech funkcji: nauczania, uświęcania czy rządzenia aktualizuje bowiem całą władzę biskupią w jej ontologiczno-sakramentalnej rzeczywistości stanowiącej integralną całość. Funkcja uświęcania ze względu na swą naturę i cel jest spełniana w odmienny sposób niż dwie pozostałe. Natomiast funkcje nauczania i kierowania domagają się zachowania „communio hierarchica” jako *condicio sine qua non* ich ważności, zob. Kongregacja ds. Biskupów, *Apostolorum Successores*, nr 12.

⁵⁹ ObŚwBp 40.

święconego biskupa do kolegium biskupów jest pocałunek, jaki otrzymuje on od głównego szafarza święceń i pozostałych członków *ordo episcoporum*⁶⁰. Widzialną oznaką komunii ze Stolicą Apostolską jest paliusz, przysługujący arcybiskupom metropolitom. Nakładany na ich ramiona staje się on znakiem władzy metropolitalnej, symbolem jedności z następcą św. Piotra oraz więzią miłości i zachętą do męstwa⁶¹.

We wprowadzeniu teologiczno-pastoralnym do święceń biskupich, jak i w samych obrzędach definiuje się istotę ojcowskiej i pasterskiej posługi biskupa, która ze swej natury ma charakter służebny i eklezjotwórczy, ponieważ biskup jako źródło i zwornik komunii w Kościele partykularnym jest powołany do budowania owczarni Chrystusa w prawdzie i świętości⁶². Już w słowach stanowiących jakby zasadniczy trzon modlitwy święceń biskupich, czyli w samej epiklezie sakramentalnej można dostrzec trynitarne pochodzenie *auctoritas episcopi*. Biskupi udzielający święceń proszą Boga Ojca o wyłanie na elekta mocy Ducha Świętego, który *władza i kieruje*⁶³ w celu uzdolenia go do mądrego i roztropnego kierowania Ludem Bożym na drodze zbawienia⁶⁴. Znakiem urzędu pasterskiego posługiwania i czuwania nad całą owczarnią jest pastorał, który zostaje przekazany wyświęconemu biskupowi przez głównego szafarza święceń⁶⁵. W formule, jaka towarzyszy wręczeniu

⁶⁰ Tamże, 26.

⁶¹ Tamże, 52, 88; CLPB 525, 1165-1171. Początkowo noszenie paliusza było wyłącznym przywilejem papieża. Od IX wieku zaczęto go również przekazywać arcybiskupom metropolitom jako znak ich ścisłej więzi ze Stolicą Apostolską. Na temat pochodzenia tego insygnium papieskiego i metropolitalnego, por. M.G. Valenziano, *Il pallium papale*, w: *Inizio del ministero petrino del vescovo di Roma Benedetto XVI*, Città del Vaticano 2006, s. 360-377; W. Bartocha, *Symbolika insygniów papieskich na wybranych przykładach*, w: *Wierzyć i rozumieć. Refleksje nad przesłaniem wiary w Katechizmie Kościoła Katolickiego*, red. G. Dziewulski, M. Marczak, A. Perzyński, J. Wolski, Łódź 2013, s. 332-334.

⁶² ObŚwBp 13.

⁶³ Tamże, 47 i 83, por.: B. Botte, «*Spiritus principalis*». *Formule de l'Ordination épiscopale*, „Notitiae” 10:1974 nr 100 (12), s. 410-411; G. Ferraro, *Le preghiere di ordinazione al diaconato, al presbiterato, all'episcopato*, Napoli 1977, s. 201-205; tenże, *Ministri di salvezza. Per una teologia del ministero ordinato a partire dall'esegesi delle preghiere d'ordinazione*, San Cataldo-Caltanissetta 2003, s. 61.

⁶⁴ Zob. S. Czerwik, *Słudzy Chrystusa. Szafarze Bożych misteriów*, Kielce 2004, s. 69-70.

⁶⁵ ObŚwBp 90, CLPB 525. Interpretację symboliczną pastorału jako pierwszy przedstawił i rozwinął św. Izydor z Sewili. Znalazła ona później swoje odbicie w formułach różnych pontyfikałów i na stałe zakorzeniła się w tradycji liturgicznej Kościoła. Według Izydora z Sewili pastorał jest symbolem władzy i obowiązków biskupa, znakiem urzędu pasterza owczarni. Władza biskupa pochodzi od Chrystusa – Najwyższego Pasterza (1P 5,4), a sam biskup niosący w ręce laskę przywołuje obraz Jahwe, pasterza Izraela: „Twój kij i twoja laska dodają mi otuchy” (Ps 23,4) – por. A. Santantoni, *L'ordinazione episcopale. Storia e teologia dei riti dell'ordinazione nelle antiche liturgie dell'Occidente*, Roma 1976, s. 157-159.

pastorału na szczególną uwagę zasługuje użycie wyrażenia ἐπίσκοποι, którym posłużył się św. Paweł w mowie pożegnalnej w odniesieniu do starszych z Efezu, powierzając im pieczę nad całym stadem, nad którym Duch Święty ustanowił ich *nadzorcami*⁶⁶. W ten sposób w obrzędach święceń biskupich występuje wyraźne nawiązanie do tradycji biblijnego pasterza oraz wskazuje się na korzenie pentekostalne władzy biskupiej.

Biskupi sprawują rządy w swoich diecezjach jako *zastępcy i wysłannicy Chrystusa*⁶⁷. Nie mogą być zatem uważani za wikariuszy papieża, ponieważ to oznaczałoby zredukowanie ich funkcji do rangi kogoś o zwykłej władzy delegowanej przez prymat Biskupa Rzymu. Zarówno w dokumentach Vaticanum II, jak i w odnowionej liturgii posoborowej, uwypukla się zatem chrystologiczny fundament posługi pasterskiej biskupów. Ich władza pochodzi bezpośrednio od Chrystusa⁶⁸. W tym kontekście słuszna wydaje się konstatacja R.J. Reya, iż w świetle doktryny soborowej urząd biskupa diecezjalnego polega na byciu „wikariuszem i ambasadorem Jezusa Chrystusa” w Kościele partykularnym, powierzonym jego pasterskiej pieczy⁶⁹.

Pasterska funkcja biskupa objawia się w jego służbie wobec powierzonych mu wspólnoty Kościoła i ma się przyczyniać do jej duchowego rozwoju. W związku z tym biskup jako rządca diecezji musi odznaczać się odpowiednimi cechami, aby mógł w sposób dynamiczny i owocny budować Chrystusową owczarnię. W modlitwie nad darami z formularza mszalnego przy udzielaniu święceń biskupich wspomina się o cnotach apostoelskich, które są darem Boga dla wyświęconego biskupa⁷⁰. Na podstawie analizy obrzędów święceń biskupich do katalogu cnót, jakimi powinien charakteryzować się wyświęcony biskup, należy zaliczyć ojcowską i braterską miłość, mądrość, roztropność, cierpliwość, umiejętność⁷¹, łagodność i czystość serca⁷² oraz męstwo⁷³. Mając na względzie skuteczność duszpasterską

⁶⁶ Zob. B. Kleinheyer, *Ordinazioni e ministeri*, w: *La liturgia della Chiesa. Manuale di scienza liturgica*, vol. 9: *Celebrazioni sacramentali. Ordine, Matrimonio, Vita religiosa, Esequie, Benedizioni, Esorcismo*, red. B. Kleinheyer, E. von Severus, R. Kaczynski, Torino 1994, s. 85.

⁶⁷ KK 27, CLPB 5.

⁶⁸ Por. C. Militello, *La Chiesa «il corpo crismato»*. *Trattato di ecclesiologia*, Bologna 2003, s. 710.

⁶⁹ Zob. R.J. Rey, *El obispo diocesano en la genesis de la «Lumen gentium»*, Pamplona 1977, s. 108.

⁷⁰ ObŚwBp 342; MR, s. 991; por. D. Kwiatkowski, *Analiza formularza mszalnego święceń biskupich*, „Liturgia Sacra” 14 (2008) nr 2, s. 308-309.

⁷¹ ObŚwBp 39, 50.

⁷² Tamże, 47.

⁷³ Tamże, 52. Według kard. J. Ratzingera spośród klasycznych „cnót”, którymi chrześcijańska tradycja stara się wyrazić „solidność”, w pasterskiej posłudze kierowania ludem Bożym szczególnego znaczenia nabiera triada: wiara – mądrość – męstwo. Biskupi

rzędy biskupa w Kościele partykularnym powinny opierać się na wiarygodności moralnej, związanej ze świętością jego życia, będącej podstawą dla sprawowania władzy wynikającej z prawa⁷⁴. W kolekcie formularza mszalnego przy udzielaniu święceń biskupowi diecezjalnemu kładzie się nacisk, aby wyświęcany kierował powierzonym mu ludem przez słowo i przykład⁷⁵. Natomiast w embolizmie prefacyjnym mówi się o potrzebie ściślejszego upodobniania się biskupa do Chrystusa w sposób zewnętrzny poprzez świadectwo wiary i miłości⁷⁶. Rzeczywiście, jeśli urząd biskupa nie opiera się na świadectwie świętości, manifestowanej w miłości pasterskiej oraz w prostocie życia to zachodzi ryzyko zredukowania go do roli tylko czysto funkcjonalnej i utraty wiarygodności⁷⁷.

4. Mistagogia w posłudze episkopatu

Według J. Corbona *konkretna celebracja jawi się jako moment, w którym konkretny Kościół uczestniczy w liturgii niebieskiej*⁷⁸. Tym, co sprawia, że celebracja jest rzeczywiście partycypacją w Liturgii życia. Jest synergią Ducha i Kościoła, która otwiera człowieka na przebóstwiający działanie celebracji i stanowi jej misterium⁷⁹. W tym procesie szczególną rolę odgrywa biskup jako *szafarz łaski najwyższego kapłaństwa*, ponieważ *życie duchowe wiernych ma swój początek w biskupie i od niego zależy*. Biskup będąc ikoną Wcielonego Syna Bożego oraz pierwszym animatorem i promotorem liturgii w Kościele partykularnym ponosi główną odpowiedzialność za dwukierunkowy nurt *wody życia, która wypływa z tronu Boga i Baranka i znajduje swój odpływ w celebrującym Kościele*⁸⁰. W tym kontekście staje się jasne, iż celebracje biskupie stają się szczególnym miejscem dialogu

powinni być zatem „mężami wiary, mężami dalekowzroczności i mądrości, mężami prawdziwej odwagi i prawdziwej łagodności”, zob. J. Ratzinger, *Opera omnia. Głosiciele Słowa i służby Waszej radości. Teologia i duchowość sakramentu święceń*, t. 12, Lublin 2012, s. 295-301.

⁷⁴ Por. Kongregacja ds. Biskupów, *Apostolorum successores*, nr 33 i 159.

⁷⁵ MR, s. 990; ObŚwBpPD 342.

⁷⁶ MR, s. 991-992; ObŚwBpPD 342; por. – D. Kwiatkowski, *Wybrane teologiczne aspekty pasterskiej posługi biskupa w świetle tekstów mszy obrzędowej «Przy udzielaniu święceń biskupich»*, w: *Confitemini Domino, quoniam bonus. Księga pamiątkowa dedykowana śp. Księdzu Profesorowi Adamowi Durakowi SDB (1949-2005)*, red. J. Nowak, Warszawa 2007, s. 404-406.

⁷⁷ Por. R. Gerardi, *Santità e carità pastorale nella vita del vescovo (Pastores gregis, 25)*, w: *Vescovi servitori del Vangelo per la speranza del mondo*, red. A. Montan, Roma 2005, s. 307.

⁷⁸ J. Corbon, *Liturgia – źródło wody życia*, Poznań 2005, s. 114.

⁷⁹ Tamże, s. 133-135.

⁸⁰ Tamże, s. 133.

pomiędzy Bogiem w Trójcy Jedynym a człowiekiem. Tę prawdę uwypukla *Ceremoniał biskupów*, który konfrontuje soborową teologię z konkretną celebracją i kładzie szczególny nacisk na troskę biskupa o *ars celebrandi*. W sprawowaniu świętych tajemnic biskup powinien się zatem starać o to, aby w konkretnej celebracji wyrażać jednocześnie całą triadę: *lex credendi – lex orandi – lex vivendi*⁸¹. Jedynie godna i autentyczna celebracja może doprowadzić do odsłonięcia piękna oraz teologicznej głębi danej prawdy wiary, która żyje w *lex orandi* Kościoła i będzie w stanie przerodzić się w ten sposób w prawdziwą mistagogię.

Zadaniem biskupa jest *troska o zapewnienie jedności w celebracjach w jego diecezji*⁸², co z kolei pociąga za sobą wymóg permanentnej formacji liturgicznej duchowieństwa i wiernych powierzonych jego pasterskiej pieczy. Skoro w obrzędach odbywających się pod jego przewodnictwem manifestuje się misterium Kościoła powinny one jaśnieć godnością i pięknem i stanowić wzór dla całej diecezji⁸³. Biskup jako pierwszy liturg i mistagog Kościoła partykularnego musi zatem dołożyć wszelkich starań w celu autentycznego promowania liturgii, tak aby w *ars celebrandi* uwypuklano jej funkcję dydaktyczną i wychowawczą. Celebracje liturgiczne zarówno biskupa, jak i prezbiterów – jego współpracowników w pasterskim posługiwaniu, mają być wiernym odbłaskiem wiary Kościoła, wyjątkowymi chwilami, w czasie których wierni poznają tajemnicę Chrystusa i są stopniowo zanurzani w misterium Paschy i Pięćdziesiątnicy, aby później dawać świadectwo poprzez uczynki miłości i miłosierdzia względem innych ludzi, przyczyniając się w ten sposób do ewangelizacji współczesnego świata⁸⁴.

Zakończenie

Eklezjologia episkopatu, wypracowana przez Sobór Watykański II znajduje swoje odbicie w posoborowych księgach liturgicznych. U podstaw teologicznego obrazu biskupa, jaki wyłania się z analizowanych tekstów leży zagadnienie sakramentalności episkopatu, z którym ściśle łączy się urzędywistnianie wymiaru powszechnego i partykularnego posługi biskupiej. Biskup jako uświęcony przez Ducha Świętego uczestnik trojakiemu urzędowi posługi Chrystusa jest nie tylko pasterzem jakiejś diecezji, ale jest także członkiem kolegium biskupów i uczestniczy wraz z pozostałymi braćmi w episkopacie w trosce o *wszystkie* Kościoły. Sobór Watykański II obok

⁸¹ Por. P. Marini, art. cyt., s. 142.

⁸² Por. Benedykt XVI, *Posynodalna adhortacja apostolska «Sacramentum Caritatis»*, Libreria Editrice Vaticana 2007, nr 39.

⁸³ OWMR 22.

⁸⁴ PGr 35.

waloru sakramentalnego episkopatu dowartościowuje bowiem także wymiar kolegialny posługi biskupiej. W tym znaczeniu można powiedzieć, że biskup wypełniając posługę pasterską otrzymaną podczas święceń staje się zwornikiem komunii w swoim Kościele partykularnym i tym, który zanurza swój własny Kościół w powszechnej komunii Kościołów.

Papież Franciszek w adhortacji *Evangelii gaudium* podkreśla, iż biskup jako sługa Ewangelii i ten, który jest nośnikiem wiary i nadziei ma być blisko swojego ludu, ma wskazywać drogę i podtrzymywać nadzieję ludu⁸⁵. W tym kontekście biskup we wszystkich odsłonach swojego urzędu – ewangelizatora, liturga i pasterza jawi się jako *pontifex*, czyli osoba budująca mosty zarówno pomiędzy ludźmi powierzonymi bezpośrednio jego pasterskiej trosce, jak również pomiędzy nim a tymi, którzy są od nas oddaleni zarówno geograficznie, jak i kulturowo. Reasumując powyższe rozważania należy przyznać rację Olegario Gonzalezowi de Cardedal, który podejmując refleksję nad właściwym kształtem i zniekształceniami posługi biskupiej dochodzi do wniosku, iż biskup powinien być dla wszystkich ludzi swojej diecezji, wierzących i niewierzących tym, kim był Chrystus z woli Boga dla wszystkich ludzi⁸⁶.

Streszczenie

Został zaprezentowany teologiczny obraz biskupa, jaki wyłania się z analizy współczesnych ksiąg liturgicznych. W księgach liturgicznych, jak w zwierciadle, odbija się soborowa eklezjologia episkopatu. Zarówno we wprowadzeniach do ksiąg, jak i w samych obrzędach, kładzie się nacisk na sakramentalny i kolegialny charakter posługi biskupiej. W odnowionej liturgii uwypukla się integralność misji pasterskiej biskupów, która rozwija się w trzech charakterystycznych pasmach: nauczaniu, uświęcaniu i rządzeniu. We wspomnianej trylogii w posłudze episkopatu obowiązuje zasada perychorezy, ponieważ wszystkie trzy funkcje pozostają w ścisłej relacji ze sobą i wzajemnie się przenikają, co jest szczególnie widoczne na płaszczyźnie liturgii. Biskup jest nie tylko pierwszym liturgiem w diecezji, ale również moderatorem życia liturgicznego i mistagogiem, który troszczy się, aby celebracje liturgiczne były wiernym odblaskiem wiary Kościoła. On, swoim sposobem celebracji i świadectwem życia, wprowadza wiernych powierzonych jego pasterskiej pieczy w misteria Chrystusa i Kościoła.

⁸⁵ Franciszek, *Adhortacja apostolska „Evangelii gaudium” o głoszeniu Ewangelii we współczesnym świecie*, Częstochowa 2014, nr 31.

⁸⁶ O.G. Cardedal, *Kim jest biskup? Właściwy kształt i zniekształcenia posługi biskupiej*, w: *Kapłaństwo*, Kolekcja „Communio”, t. 3, red. L. Balter, K. Czulak, P. Góralczyk, S. Stancel, Poznań-Warszawa 1988, s. 127.

Summary

The image of bishop in modern liturgical books

The article presents theological image of bishop that emerges from the analysis of modern liturgical books. Liturgical books just as a mirror reflect ecumenical council ecclesiology of the episcopate. Both introductions to books and the very ceremonies emphasize sacramental and collegiate character of Episcopal service. Integrality of pastoral mission of bishops is highlighted in renewed liturgy which develops in three characteristic threads: instructing, sanctifying and governance. In the trilogy mentioned above, the rule of perichoresis is applied in the service of episcopate, as all the three functions remain strictly interrelated and they interpenetrate, which is particularly visible on the level of liturgy. A bishop is not only the first diocese liturgist, but also a moderator of diocesan liturgical life and a mystagogue, who strives so that liturgical celebrations were an accurate reflection of the faith of the Church. By means of his manner of celebration and the testimony of his life he introduces the congregation entrusted into his pastoral care to the mysteries of Christ and the Church.